

Łuczak, Bogdan

Składy antropologiczne na tle ruchów migracyjnych ludności powiatu sierpeckiego

Notatki Płockie 17/2-66, 25-30

1972

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Składy antropologiczne na tle ruchów migracyjnych ludności powiatu sierpeckiego

W zakresłonych przez I. Michalskiego (1957) granicach Mazowsza nie ma dotąd prawie żadnych informacji antropologicznych dotyczących powiatu sierpeckiego¹⁾. Badania prowadzone przez antropologów łódzkich w latach 1956—1960 dostarczyły materiałów, które aczkolwiek fragmentaryczne, stwarzają możliwość prześledzenia stanowiska tego powiatu na tle współczesnych struktur antropologicznych Mazowsza Półckiego. Podstawę opracowania stanowi 273 osobników, określonych pod względem taksonomicznym metodą morfologiczno-porównawczą (I. Michalski — 1953; T. Henzel, I. Michalski — 1955). Zestawienie, liczbowe materiału przedstawia tabela 1.

Tabela 1. Zestawienie ilościowe materiału

Płeć	Miejsce urodzenia		Razem
	Miasto Sierpc	Powiat sierpecki	
M	34	125	159
K	43	71	114
Razem	77	196	273

Powiat sierpecki w świetle składów antropologicznych:

a) Składy typologiczne

W wyróżnionym przez I. Michalskiego zachodnim terytorium antropologicznym (1957), powiat sierpecki stanowi wysuniętą na północ część rozległego obszaru charakteryzującego się podstawowym składem typologicznym ludności $AL > AE > AQ$, od południa zespół ten odgraniczony jest przez „soczewkę kutnowską” (por. I. Michalski w 1949) o kolejności typów $AE > AL > AQ$, z zachodu powiatem lipnowskim, natomiast granicę północną trudno jest w tej chwili wyznaczyć, należy przypuszczać, że wszedłby tu jeszcze nieprzebadany dotąd powiat rypiński²⁾. Składy typologiczne i rasowe powiatu sierpeckiego zestawione są w tabeli 2.

Jak wynika z zestawienia, całość materiałów charakteryzuje się składem $AL > AE > AQ$ HL. Układ tego rodzaju najbardziej nawiązuje do stosunków antropologicznych panujących na terenie powiatu sochaczewskiego oraz miasta Płocka (por. I. Michalski — 1949; M. Becker — 1969). Różnice w obu przypadkach zaznaczają się dopiero na piątym miejscu składu. Zastanawiające jest tu duże podobieństwo do mieszkańców Płocka, być może ludność o takim profilu antropologicznym ma większe skłonności do

przebywania w ośrodkach miejskich i stąd wynikałaby ta dość przypadkowa zbieżność składu.

Bardzo ciekawie przedstawia się na omawianym obszarze rozmieszczenie typu alpejskiego (HL). W powiecie sochaczewskim zajmuje on wspólne czwarte miejsce z reliktowym typem bałtyckim (HL=YL) w m. Płocku dochodzi do nich jeszcze dynarski (AH=HL=YL), natomiast w materiale sierpeckim HL zdobywa już prymat, wysuwając się przed AH, przy czym YL stanowi tu już tylko składnik śladowy.

Biorąc pod uwagę skład typologiczny całego materiału, możemy stwierdzić, że powiat sierpecki stanowi część terytorium, którego trzy podstawowe składniki ułożone są w kolejności AL AE AQ, ciągnącego się od powiatów: sochaczewskiego i gostynińskiego. Szczególnie silne nawiązania wykazuje do m. Płocka i pow. sochaczewskiego.

Bardziej rozległe nawiązania antropologiczne wykazują składy rozdzielone na serię męską i żeńską.

Mężczyźni ze względu na większą porównywalność (zarówno I. Michalski jak i M. Becker opracowali tylko materiały męskie), bardziej nadają się do prześledzenia kierunku wpływów antropologicznych na ludność powiatu sierpeckiego.

Charakterystyczna dla „soczewki kutnowskiej” formacja $AE > AL$, przechodzi przez środek powiatu płockiego (gromady: Bielino, Rogozino, Zagoty, Bielski i Lelice), aż do południowej części badanego terytorium. Procentowe zrównanie obydwu typów następuje w części północnej (por. tab. 3).

Podstawowa formacja żeńska charakteryzuje się przewagą $AL > AQ$, a więc jest odrębna niż u mężczyzn. Być może skład antropologiczny kobiet wskazuje na bardziej archaiczny charakter. Według bowiem wszelkiego prawdopodobieństwa, struktury antropologiczne mężczyzn są bardziej uzależnione od procesów migracyjnych. W przypadku typu czuchońskiego (AQ) można zauważyć, iż odsetek jego występowania (dla mężczyzn) wzrasta od powiatów: sieradzkiego i łęczyckiego w kierunku gostynińskiego, gdzie jest najbardziej liczny (12,2%). Udział jego maleje następnie na terenie pow. płockiego i znowu nieznacznie wzrasta w sierpeckim. U kobiet natomiast występuje w znacznej ilości (13,2%) i z tych też względów można zakładać archaiczność składów żeńskich.

Tabela 2. Składy antropologiczne materiału

a) Składy typologiczne

Rasa lub typ	Symbol	Mężczyźni		Kobiety		Całość materiału (M+K)	
		N	%	N	%	N	%
R. nordyczna	(AA)	3	1,9			3	1,1
T. teutoński	(AY)	3	1,9	2	1,8	5	1,8
T. egejski	(AB)	1	0,6			1	0,4
T. północno-zachodni	(AE)	47	29,6	8	7,0	55	20,1
T. dynarski	(AH)	15	9,4	5	4,4	20	7,3
T. subnordyczny	(AL)	37	23,3	56	49,1	93	34,1
T. euromongolski	(AM)	3	1,9	1	0,9	4	1,5
T. euroazjatycki	(AZ)	2	1,3	2	1,8	4	1,5
T. czuchoński	(AQ)	12	7,5	15	13,2	27	9,9
T. atlantycki	(YE)	5	3,1	3	2,6	8	2,9
T. pseudoalpejski	(YH)	7	4,4	8	7,0	15	5,5
T. bałtycki	(YL)	4	2,5	2	1,8	6	2,2
T. sublaponoidalny	(EL)	1	0,6			1	0,4
T. południowo-wschodni	(EQ)	3	1,9			3	1,1
T. subarmenoidalny	(KH)			1	0,9	1	0,4
T. zachodnio-azjatycki	(KL)	2	1,3	1	0,9	3	1,1
T. alpejski	(HL)	13	8,2	10	8,8	23	8,4
T. pseudolitoralny	(HQ)	1	0,6		*	1	0,4
R a z e m		159	100,0	114	100,2	273	100,1
Typ składu typologicznego		AE>AL>AH>HL		AL>AQ>HL>AE=YH		AL>AE>AQ>HL	

b) Składy rasowe

Element	Symbol	Mężczyźni		Kobiety		Całość	
		2N	%	2N	%	2N	%
nordyczny	(a)	126	39,6	89	39,0	215	39,4
kromanionoidalny	(y)	19	6,0	15	6,6	34	6,2
berberyjski	(b)	1	0,3			1	0,2
śródziemnomorski	(e)	56	17,6	11	4,8	67	12,3
orientalny	(k)	2	0,6	2	0,9	4	0,7
armenoidalny	(h)	36	11,3	24	10,5	60	11,0
lapoidalny	(l)	57	17,9	69	30,3	126	23,1
mongoloidalny	(m)	3	0,9	1	0,4	4	0,7
pacyficzny	(z)	2	0,6	2	0,9	4	0,7
wyżynny	(q)	16	5,0	15	6,6	31	5,7
R a z e m		318	99,8	228	100,0	546	100,0
Typ składu rasowego		a>l>e>h>(y)		a>l>h>y=q		a>l>e>h>(y)	

Podsumowując powyższą analizę, możemy stwierdzić, iż powiat sierpecki antropologicznie jest związany z gostyńskim, płockim, częściowo płońskim, szczególnie zaś silne podobieństwo wykazuje do sochaczewskiego. Analiza składów męskich i żeńskich pozwoliła uchwycić pewne powiązania z „soczewką kutnowską”, przy czym powiat płocki stanowi jak gdyby strefę kontaktową wpływów z północy i południa (por. M. Becker — 1969).

b) Składy rasowe.

Formacja rasowa a>l>e>h powiatu sierpeckiego (por. tab. 2) jest również charakterystyczna dla współczesnej ludności Polski

(I. Michalski — 1949). Nie występuje ona jednak jednolicie na terytorium całego kraju. Z interesującego nas obszaru identyczny skład rasowy posiada jeszcze powiat sochaczewski, płocki oraz miasto Płock, nawiązuje zaś do niego seria łączycka i płońska (a>l>e>h=y). Zaznaczyła się natomiast odrębność pow. gostyńskiego — a>l>e>q (por. I. Michalski — 1949; Z. Kapica — 1969) i podobnie ją w składach typologicznych lipnowskiego (a>l>e>y).

Skład rasowy mężczyzn z południowej części powiatu sierpeckiego charakteryzuje przewagę składnika śródziemnomorskiego nad laponoidalnym (e>l), analogicznie więc jak w formacji typologicznej (por. tab. 3).

Tabela 3. Najliczniejsze typy i elementy antropologiczne męczyzn z południowej części powiatu sierpeckiego (w %) ¹⁾

Skład topologiczny	AE	AL	AH	HL	YE=YH
	29,7	20,8	9,9	70,0	5,0

Skład rasowy	a	e	l	h	y
	38,1	19,3	16,3	11,9	7,4

Podstawowe w „soczewce kutnowskiej” przesunięcie elementów rasowych kontynuowane jest na prawym brzegu Wisły od Wyszogrodu, w kierunku północno-zachodnim, poprzez teren powiatu płockiego (por. M. Becker — 1969). Jest to przypuszczalnie ślad enklawy starego kompleksu neolitycznego ($a > e > l > y$ lub $a > e > l > y = q$, por. Z. Kapica — 1968), na który nasunął się w późniejszym okresie element armenoidalny (h). Wydaje się to tym bardziej prawdopodobne, ze względu na duży (w porównaniu z dalekim miejscem w składzie) odsetek typowych dla starych populacji komponent: kromanionoidalnej — 7,4%, i wyżynnej — 4,0% (6,0% i 5,0% dla całości serii męskiej). Na wzmiankę zasługuje jeszcze żeński skład rasowy o formacji $a > l > h > y = q$. Zwykle dość liczny element śródziemnomorski (e) (u męczyzn — 17,6%, wystąpił tu w znikomym odsetku — 4,8%. Sprawia to wrażenie, jak gdyby na archaiczne podłoże ($y + q = 13,2$), przyszła późniejsza fala migracyjna bogata w komponentę armenoidalną — h. Nieproporcjonalnie mały procent składnika śródziemnomorskiego — e może być wywołany błędem metodycznym podczas określania materiału, wynikającym z braku pełnych danych dotyczących zróżnicowania dymorficznego cech taksonomicznych, szczególnie zaś zasięgu wartości granicznych dla poszczególnych typów ³⁾. Z drugiej strony wydaje się być uzależniony selekcją biologiczną, działającą eliminująco na odmienne niż u męczyzny formy żeńskie. Bardzo możliwa jest również koncepcja, że odmienne składy rasowe uwarunkowane są czynnikiem migracyjnym, analizowana seria pochodzi wyłącznie z badań prowadzonych na terenie miasta Sierpca (por. Z. Kapica — 1967). Zjawiska te przeanalizowane na wystarczająco liczny materiał, w dużym stopniu wytłumaczają przyczyny rozbieżności w składach antropologicznych, jakie zwykle obserwuje się podczas opracowywania serii męskich i żeńskich.

Dalsze wgłębianie się w kierunki ekspansji dawnych kultur byłoby ryzykowne, głównym bowiem założeniem niniejszego opracowania było ustalenie współczesnych związków antro-

pologicznych ludności powiatu sierpeckiego z Mazowszem Płockim i najbliższymi regionami graniczącymi.

Składy antropologiczne jako odzwierciedlenie ruchów migracyjnych w powiecie sierpeckim.

Powiat sierpecki zamieszkuje ludność rolnicza, posiadająca słabą tendencję do zmiany miejsca zamieszkania (por. F. Wokroj — 1948). Sam Sierpc choć posiada prawa miejskie od XIV w. (1322 r.), zachował w znacznym stopniu profil rolniczy, rozwijając wytwórczość z nim związaną.

Dane antropologiczne dostarczają faktów, na podstawie których możemy prześledzić jakie formy ludzkie częściej zamieszkują miasto lub wieś. Na zagadnienie to zwrócił uwagę już I. Michalski (1949) a próbę jego opracowania podjął M. Becker (1969) na podstawie materiałów z Płocka.

Mimo słabo zaznaczonego charakteru miejskiego Sierpca, można i tu zauważyć znaczne różnice antropologiczne zachodzące między mieszkańcami miasta i powiatu. Zestawienia porównawcze zamieszczone są w tabelach 4 i 5.

Specyficzne jest rozmieszczenie typu czuchońskiego (AQ). Odsetek jego w środowisku miejskim (por. tab. 4 i 5 kolumny I i II) zarówno u męczyzn jak i kobiet jest wielokrotnie większy niż dla mieszkańców powiatu. Zupełnie analogicznie zachowuje się element wyżynny (q) w składach rasowych. Zjawisko to zaobserwował I. Michalski (1949) pisząc „Zastanawiające jest również czemu szereg ośrodków wielkomiejskich (Bydgoszcz, Częstochowa, Kraków, Lublin, Lwów) wykazuje większe niż w sąsiednich powiatach skupienie elementu—q. Czyżby i współcześnie był on spychany, tym razem do roli proletariatu miejskiego?”. Wydaje się, iż pochodne elementu (q) stanowią przetrwały do dnia dzisiejszego stary składnik, dobrze przystosowany do warunków życia w mieście. Jego stosunkowo dawny charakter miejski potwierdza fakt, iż wobec najczęściej dziś realizowanych ruchów migracyjnych w relacji wieś — miasto, nie może pochodzić z powiatu, w związku z jego minimalnym tam występowaniem.

Zupełnie odmienne, choć może nie w tak jaskrawej formie jak w przypadku elementu wyżynnego, przedstawia się rozmieszczenie drugiego z najbardziej archaicznych składników, zasiedlających niegdyś liczne nasze tereny (por. Z. Kapica — 1968) tj. kromanionoidalnego i jego form pochodnych ((por. tablice 4 i 5 kolumny III—IV). O ile takty przemawiają za tym, że komponenta wyżynna (q) stanowi relikto-wą pozostałość w ośrodkach miejskich, to kromanionoidalna (y) zdecydowanie nawiązuje do środowiska wiejskiego. Bardzo wyraźnie ujawniło się to w serii żeńskiej, gdzie w m. Sierpcu nie wyodrębniono ani jednego osobnika o przymieszce kromanionoidalnej, natomiast wśród urodzonych w powiecie odsetek tego składnika wynosi 10,9% (a jego form pochodnych $AY + YE + YH + YL = 21,0%$). U męczyzn róż-

¹⁾ Seria wyłoniona z osobników urodzonych w gromadach leżących na południe od m. Sierpca.

Tabela 4. Składy antropologiczne analizowanego materiału przy uwzględnieniu miejsca urodzenia osobników badanych oraz ich rodziców (Mężczyźni)

a) Składy typologiczne

Dane szczegółowe		I		II		III		IV		V	
Rasa lub typ	Symbol	Badani urodzeni w mieście Sierpcu ¹⁾		Przynajmniej jedno z rodziców urodzonych w m. Sierpcu		Badani urodzeni w powiecie sierpeckim		Przynajmniej jedno z rodziców urodzone w powiecie sierpeckim		Badani urodzeni w powiecie sierpeckim, rodzice poza powiatem	
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
R. nordyczna	(AA)					3	2,4	3	3,5		
T. teutoński	(AY)					3	2,4	2	2,3	1	2,6
T. egejski	(AB)					1	0,8	1	1,2		
T. półn.-zachodni	(AE)	8	23,5	3	13,6	39	31,2	21	31,4	12	30,8
T. dynarski	(AH)	3	8,8	3	13,6	12	9,6	5	5,8	7	17,9
T. subnordyczny	(AL)	9	26,5	8	36,4	28	22,4	21	24,4	7	17,9
T. pseudomongolski	(AM)					3	2,4	3	3,5		
T. euroazjatycki	(AZ)					2	1,6	2	2,3		
T. czuchoński	(AQ)	7	20,6	4	18,2	5	4,0	4	4,7	1	2,6
T. atlantycki	(YE)					5	4,0	3	3,5	2	5,1
T. pseudoalpejski	(YH)	1	2,9	1	4,5	6	4,8	3	3,5	3	7,7
T. bałtycki	(YL)	2	5,9			2	1,6			2	5,1
T. sublaponoidalny	(EL)					1	0,8	1	1,2		
T. pld.-wschodni	(EQ)					3	2,4	3	3,5		
T. zach.-azjatycki	(KL)	1	2,9	1	4,5	1	0,8	1	1,2		
T. alpejski	(HL)	3	8,8	2	9,1	10	8,0	6	7,0	4	10,3
T. pseudolitoralny	(HQ)					1	0,8	1	1,2		
R a z e m		34	99,9	22	99,9	125	100,0	86	100,2	39	100,3
Typ składu		AL>AE>AQAL>AQ>AE=AHAE>AL>AHAE>AL>HLAE>AH=AL>HL									

b) Składy rasowe

Element	Symbol	I		II		III		IV		V	
nordyczny	(a)	27	39,7	18	40,9	99	39,6	71	41,3	28	35,9
kromanionoidalny	(y)	3	4,4	1	2,3	16	6,4	8	4,7	8	10,3
berberyjski	(b)					1	0,4	1	0,6		
śródziemnomorski	(e)	8	11,8	3	6,8	48	19,2	34	19,8	14	17,9
orientalny	(e)	1	1,5	1	2,3	1	0,4	1	0,6		
armenoidalny	(h)	7	10,3	6	13,6	29	11,6	15	8,7	14	17,9
laponoidalny	(l)	15	22,1	11	25,0	42	16,8	29	16,9	13	16,7
mongoloidalny	(m)					3	1,2	3	1,7		
pacyficzny	(z)					2	0,8	2	1,2		
wyżynny	(q)	7	10,3	4	9,1	9	3,6	8	4,7	1	1,3
R a z e m		68	100,1	44	100,0	250	100,0	172	100,2	78	100,0
Typ składu		a>l>e>h=q a>l>h>q a>e>l>h a>e>l>h a>e=h>l									

¹⁾ Objasnienia jak w tabeli 5.

nice są mniejsze, jednak i tu wyraźnie dominuje w środowisku wiejskim (m. Sierpc $y = 4.4\%$, $AY + LE + YH + YL = 8.8\%$ analogicznie powiat — 6.4% , 12.8%). Podobnie do komponenty kromanionoidalnej, przejawiają się tendencje środowiskowe składnika śródziemnomorskiego i typu północno-zachodniego (AE). W obu se-

riach (M i K) widać ich wyraźną przewagę wśród ludności rolniczej. Nie jest to przypadek odosobniony zaobserwowany tylko na materiale sierpeckim, ale potwierdza się i w innych seriach opracowanych przez I. Michalskiego (1949) i M. Beckera (1969). Dane porównawcze zestawione są w tabeli 6.

Tabela 5. Składy antropologiczne analizowanego materiału przy uwzględnieniu miejsca urodzenia osobników badanych oraz ich rodziców (Kobiety)

a) Składy typologiczne

Dane szczegółowe		I		II		III		IV		V	
Rasa lub typ	Symbol	Badani urodzeni w mieście Sierpcu ¹⁾		Przynajmniej jedno z rodziców urodzonych w m. Sierpcu		Badani urodzeni w powiecie sierpeckim		Przynajmniej jedno z rodziców urodzone w powiecie sierpeckim		Badani urodzeni w powiecie sierpeckim, rodzice poza powiatem	
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
T. teutoński	(AY)					2	2,8	2	3,8		
T. północno-zachodni	(AE)	2	4,7	2	6,5	6	8,5	5	9,4	1	5,6
T. dynarski	(AH)					5	7,0	3	5,7	1	11,1
T. subnordyczny	(AL)	23	53,5	15	48,4	33	46,5	27	50,9	6	33,3
T. euromongolski	(AM)					1	1,4	1	1,9		
T. euroazjatycki	(AZ)					2	2,8	2	3,8		
T. czuchoński	(AQ)	11	25,6	8	25,8	4	5,6	2	3,8	2	11,7
T. atlantycki	(YE)					3	4,2	1	1,9	2	11,1
T. pseudoalpejski	(YH)					8	11,3	7	13,2	1	5,6
T. bałtycki	(YL)					2	2,8			2	11,1
T. subarmenoidalny	(KH)					1	1,4	1	1,9		
T. zach.-azjatycki	(KL)	1	2,3	1	3,2						
T. alpejski	(HL)	6	14,0	5	16,1	4	5,6	2	3,8	2	11,1
R a z e m		43	100,1	31	100,0	71	99,9	53	100,1	18	100,0
Typ składu		AL>AQ>HL		AL>AQ>HL		AL>YH>AE		AL>YH>AE		AL>AH=AQ=YE=YL=HL	

b) Składy rasowe

Element	Symbol	I		II		III		IV		V	
nordyczny	(a)	36	41,9	25	40,3	52	37,3	42	39,6	11	30,6
kromanionoidalny	(y)					15	10,9	10	9,4	5	13,9
śródziemnomorski	(e)	2	2,3	2	3,2	9	6,3	6	5,7	3	8,3
orientalny	(k)	1	1,2	1	1,6	1	0,7	1	0,9		
armenoidalny	(h)	6	7,0	5	8,1	18	12,7	13	12,3	5	13,9
laponoidalny	(l)	30	34,9	21	33,9	39	27,5	29	27,4	10	27,8
mongoloidalny	(m)					1	0,7	1	0,9		
pacyficzny	(z)					2	1,4	2	1,9		
wyżynny	(q)	11	12,8	8	12,9	4	2,8	2	1,9	2	5,6
R a z e m		86	100,1	62	100,0	142	100,3	106	100,0	36	100,1
Typ składu		a>l>q>h		a>l>q>h		a>l>h>y		a>l>h>y		a>l>y=h	

¹⁾ W kolumnie I zebrani są wszyscy badani urodzeni w m. Sierpcu; II — powstała przez eliminację osobników, których oboje rodzice urodzili się poza m. Sierpc. Analogiczne zestawienie dla powiatu — kolumny III, IV, V.

Tabela nr 6. Rozmieszczenie elementu śródziemnomorskiego (e) i typu AE w środowisku miejskim i wiejskim (w %)

Typ Element	M I E J S C O W O Ś C									
	1		2		3		4		5	
	Budgoszcz m	p	Łódź m	p	Częstochowa m	p	Radom m	p	Płock m	p
Typ AE	22,4	31,0	19,7	23,0	10,7	13,1	16,3	21,0	18,2	25,1
Elem.-e	17,3	18,1	13,5	14,5	7,2	9,2	8,7	13,2	11,8	16,1

¹⁾ Dane od 1—4 pochodzą ze „Struktury Antropologicznej Polski” (tabela 88 i 90).

²⁾ Dane wg. M. Beckera „Struktura antropologiczna pow. płockiego”.

W tabeli użyto skrótów: m. — miasto, p. — powiat.

Jak wynika z powyższego zestawienia, nawet i ośrodki bardziej wielkomijskie potwierdzają

tezę o mniejszym nasileniu składnika śródziemnomorskiego (e) i jego pochodnych w mieście niż w sąsiadującym powiecie.

Do tej pory omówiono tendencje środowiskowe trzech elementów antropologicznych, które choć obecnie są mało liczne (z wyjątkiem —e) stanowiły niegdyś podstawę rasową dawnej ludności tych terenów (por. Z. Kapica — 1968). Z występujących obecnie najlicznej komponent, nordyczna (a) nie wykazuje żadnych nawiązań do określonego terenu, zaś nieznaczna przewaga laponoidalnej (l) w mieście, może być wywołana aktualnym ruchem migracyjnym do miast, gdzie występowałaby w częstym połączeniu z armenoidalną (h) w postaci typu alpejskiego (HL). Na taką ewentualność wskazuje odsetek występowania HL w stosunkowo licznych materiale płockim (m. Płock

HL=6,7⁰/₀, powiat — 4,8⁰/₀, por. M. Becker — 1969).

Ostatni z pozostałych do omówienia składników — armenoidalny (h), uważany jest za wybitnie ciężący w kierunku ośrodka miejskiego (por. I. Michalski — 1949; M. Becker — 1969). W materiale sierpeckim obraz rozmieszczenia komponenty h nie jest jasny, nie wykazuje ona bowiem żadnego zagęszczenia w mieście, lecz występuje mniej więcej równomiernie we wszystkich wyróżnionych grupach (por. tab. 4 i 5, kolumny I—V). Należy przypuszczać, że współcześnie zbyt mało zdecydowany jest charakter miejski Sierpca i stąd mały wpływ form armenoidalnych, natomiast jego „staromiejskość” podkreśla zgrupowanie się tam elementu wyżynnego (q). Element armenoidalny zdradza co najwyżej większą

skłonność do wędrówek migracyjnych, co potwierdzałoby jego największy odsetek w grupie, gdzie oboje rodzice badanych przybyli spoza granic powiatu sierpeckiego (por. tabl. 4 i 5, kolumna V).

Przedstawiona analiza nie wyczerpuje w pełni zagadnienia struktur antropologicznych powiatu sierpeckiego. Położenie jego w strefie kontaktowej ludności z terenów północno-wschodnich, która napływała na obszar Mazowsza Półckiego, może dostarczyć szeregu informacji z zakresu etnogenezy badanego regionu. Dotąd bowiem, brak jest również informacji o strukturach antropologicznych powiatów sąsiadujących (Rypin, Żuromin, Działdowo, Mława, Ciechanów), na tle których można byłoby rozpatrzyć zagadkową odrębność antropologiczną powiatu Lubawa.

LITERATURA

¹⁾ Becker M. — Płock i Radziwie w świetle badań antropologicznych, Notatki Płockie, Nr 4/38, Płock 1966, s. 36—40.

²⁾ Becker M. — Struktura antropologiczna powiatu Notatki Płockie nr 3/57 Płock 1970 s. 34—45.

³⁾ Henzel T., Michalski I. — Podstawy klasyfikacji człowieka w ujęciu Tadeusza Henzla i Ireneusza Michalskiego, Przegląd Antropologiczny, t. XXI, z. 2, Wrocław 1955, s. 537—667.

⁴⁾ Jasicki Br., Panek St., Sikora P., Stołyhwo E. — Zarys antropologii, PWN, Warszawa 1962.

⁵⁾ Kapica Z. — Rozważania antropologiczno-demograficzne nad ludnością Płocka i Radziwia, Notatki Płockie Nr 3—4 (43—44), Płock 1967, s. 38—50.

⁶⁾ Kapica Z. — Różnicowanie się składów antropologicznych ludności Kujaw w czasie od neolitu do współczesności na podstawie materiałów z terenu powiatu włocławskiego, Przegląd Antropologiczny, t. XXXIV, z. 2, Poznań 1968, s. 325—339.

⁷⁾ Kapica Z. — Wisła jako granica naturalna pomiędzy powiatem gostyńskim a częścią Starego Mazowsza Płockiego, Notatki Płockie, Nr 3/52, Płock 1969, s. 33—43.

⁸⁾ Michalski I. — Dotychczasowy stan badań antropologicznych oraz postulaty na przyszłość, Komisja Badań nad Powstaniem i Rozwojem Płocka, Płock 1957.

⁹⁾ Michalski I. — Struktura antropologiczna Polski, Acta anthropologica Universitatis Lodziensis, Łódź 1949.

¹⁰⁾ Michalski I. — Metoda morfologiczna — w zastosowaniu do określenia taksonomicznego materiału ludzkiego, Przegląd Antropologiczny, t. XIX, Poznań 1953, s. 167—198.

¹¹⁾ Michalski I. — Badania antropologiczne w rejonie płockim (szkieł sprawozdawczy), Notatki Płockie, Nr 8, Płock 1958.

¹²⁾ Wokroj F. — Badania antropologiczne przestępców z Mazowsza Północnego, Przegląd Antropologiczny, t. XV, Poznań 1948, s. 217—251.

PRZYPISY

¹⁾ Granica powiatu sierpeckiego oparta jest na starym podziale administracyjnym obowiązującym do 1955 r.

²⁾ Wg. bardzo niekompletnych materiałów F. Wokroja (por. Badania antropologiczne przestępców z Mazowsza Północnego, diagram II), powiat rypiński wy-

kazuje dość znaczne podobieństwo antropologiczne do lipnowskiego.

³⁾ W tym przypadku w analizowanym materiale ewentualnie popełniony błąd jest minimalny, gdyż przynależność kobiet do typu czuchońskiego (AQ) jest całkowicie pewna wobec charakterystycznego zespołu cech morfologicznych.